

OASPEȚI DE SEAMĂ ȘI TRONURILE LOR: DESPRE UN PROIECT ROMÂNNO-POLON DE UNIUNE, 1931–1932

Florin Anghel

Universitatea Ovidius, Constanța

1. Regatul politic

Polemica dintre tradiționaliști (adeptii restaurării structurilor Republicii nobiliare de la sfârșitul secolului al XVIII-lea) și elita naționalistă modernă (fondatorii Republicii polone interbelice) nu a fost, paradoxal, capabilă să capaciteze mare parte a bazelor culturii politice polone. Intelectualitatea polonă a constatat, decenii mai târziu, înaintea istoricilor, această anomalie¹.

Negocierile germano-austro-ungare, desfășurate pe parcursul întregului an 1916, alături de structurarea procesului de constituire a legiunilor militare conduse de Józef Piłsudski, au avut drept rezultat, la 5 noiembrie 1916, actul-manifest semnat de către suveranii de la Berlin și Viena. Fără să se bazeze pe spațiul etnic, cultural sau tradițional polon, cele două imperii au luat, unilateral, decizia constituirii Regatului polon, „stat de sine stătător, cu o monarhie ereditară și un regim constituțional”. O lună mai târziu, Puterile Centrale au decis și înființarea Consiliului de Regență, chemat să coopereze la crearea instituțiilor de stat în regat (Piłsudski era desemnat director al Departamentului militar)². Evoluția militară și politică a regiunii central-orientale și sud-est europene în 1917-1918 a anulat, practic, proiectul Centralilor de încheiere a unui regat polon (se preconiza, în paralel, și un regat independent lituanian, condus de un principe dintr-o dinastie germană). Instituționalizarea avansată de Viena și Berlin, ca răspuns la mișcarea națională polonă, nu mai putea reprezenta un mijloc de dezamorsare a impasului provocat viitorul statului polon.

---

¹ În acest sens, vezi, în traducere, textele lui Adam Michnik, *Umbrele strămoșilor*, în vol. *Restaurația de catifea*, Iași, 2002; Czesław Miłosz, *Europa natală*, București, 1999; Idem, *Ținutul Ulro*, București, 2002.

² Milică Moldoveanu, *Polonia*, în vol. *Afirmarea statelor naționale independente unitare din Centrul și Sud-Estul Europei, 1821-1923*, ed. Viorica Moisuc, Ion Calafeteanu, București, 1979, p. 215. La fel, Henryk Wereszycki, *Historia polityczna Polski, 1864-1918*, Warszawa, 1990.

Disputa din interiorul societății polone, variantele de dezvoltare viitoare a statalității nu au privit, esențial, forma de stat. Józef Piłsudski, născut în Lituania, lângă Wilno (Vilnius), cu educație în școlile Rusiei țariste, lider incontestabil al armatei, dar și al Partidului Socialist, a avansat ideea unei republici care să reia tradiția secolului al XVIII-lea, respectiv crearea unei federații cu Lituania, Ucraina și Bielorusia. Departe de a fi un promotor activ al catolicismului și naționalismului, Piłsudski a construit o politică externă iremediabil opusă Rusiei, considerând că pericolul major al desființării tânărului stat nu poate veni decât dinspre Răsărit. Opozantul său politic constant, Roman Dmowski, liderul Partidului Național Democrat, exponent al polonității din Germania și Austro-Ungaria, acuza imperiile central-europene ca fiind principala amenințare la existența unei Polonii independente, puternice și catolice. Dmowski nu avea în vedere un stat care să fie „o cârpă oarecare aflată sub cizmă germană” și a preconizat o alianță cu Franța și Rusia, ultima urmând a fi convinsă că „în lupta împotriva Germaniei poate să conteze pe poloni”³.

2. Mareșalul și planurile de restaurație

Sosirea lui Piłsudski la Varșovia, după detenția politică în închisoarea germană din Magdeburg, și instalarea sa ca șef al statului – *Naczelnik Państwa* – au anulat toate deciziile Consiliului de Regență. Oficial, la 11 noiembrie 1918, mareșalul a proclamat *Republica polonă*⁴.

Primele indicii că șeful necontestat al statului ar dori renunțarea la forma republicană au apărut în toamna anului 1926, câteva luni după ce, în mai, printr-o lovitură de stat, regimul parlamentar liberal a fost înlocuit. Unul dintre primele documente documente programatice ale *Sanacjei* (denumirea noului regim politic), elaborat de primul ministru Kazimierz Bartel, lua în discuție contopirea unui liberalism moderat cu tendințele autoritariste și restrângerea proiectului politic constituțional din 1921. În total acord cu Józef Piłsudski, premierul Bartel propunea lărgirea prerogativelor președintelui Republicii. Astfel, actul de guvernare trebuia să reprezinte asumarea unor responsabilități, acestea nefiind date de doctrine și partide politice, ci de către „evenimente care ne ating și care se nasc în fiecare zi”⁵. Guvernul era obligat să „observe strict” cheltuielile bugetare, să lupte împotriva corupției, a „spiritului de partid și a nepotismului”, să se opună „diferențierii între clasele sociale”, dar și „experiențelor inspirate din doctrinele economice și sociale”. Noul regim propunea implicarea totală a maselor în munca politică a noilor autorități, dorind să pună în valoare „participarea directă, inițiativa și capacitățile de organizare ale națiunii”⁶.

³ Roman Dmowski, *Polityka polska i odbudowania państwa*, Warszawa, 1925, p. 215.

⁴ Andrzej Albert (Wojciech Roszkowski), *Najnowsza historia Polska*, Warszawa, 1999, p. 135.

⁵ „Le Messenger Polonais”, Warszawa, an II, nr. 161 (456), 21.07.1926.

⁶ *Ibidem*.

Nu în puține ocazii ideile elitei nobiliare, reunită în cercuri politice de inspirație conservatoare (fără o aderență politică semnificativă), se întâlneau cu cele ale colaboratorilor mareșalului. Programul Uniunii Conservatoare, fondată la Varșovia după lovitura de stat din mai 1926, amintea, la fel ca ideologiile sanatiști, primordialitatea luptei împotriva libertăților politice necontrolate, ideea autorității guvernului și șefului statului, sprijinirea libertăților individuale și opoziția la controlul statului. Conservatorii mai militau, totodată, pentru un rol major al familiei și religiei în societate⁷. Lovitura de stat din mai 1926 a fost percepută de către cercurile conservatoare drept un „serviciu total” al intereselor proprii. Cel puțin aceasta este esența programului publicat de istoricul și omul politic Stanisław Mackiewicz-Cat, ideologul conservatorismului, care dădea girul său politic noului regim: „pentru o autoritate puternică, pentru un guvern cu o durată lungă de viață, noi suntem gata să plătim chiar cu trupuri dacă Polonia va cere un astfel de tribut, dar Dumneavoastră, Mareșale, dați-ne un guvern puternic!”⁸

Atragerea conservatorilor monarhiști în tabăra noului regim (alături de socialiști, organizații ale minorităților, ofițeri superiori) nu era nimic altceva decât o inteligentă mișcare de ordin politic, Piłsudski dorind slăbirea pozițiilor național-democraților rivalului Dmowski. În toamna anului 1926, mareșalul concepuse deja un plan care urmărea evitarea oricărei colaborări între grupările conservatoare, național-creștine și creștin democratice cu formațiunea lui Roman Dmowski. Pentru obținerea unui avantaj, în prima fază, mareșalul a inspirat și încurajat frământările de esență monarhistă⁹. În guvernul creat la începutul lunii octombrie 1926, cabinet condus pentru prima dată de către Józef Piłsudski (care deținea și portofoliul Apărării), era loc atât pentru promotorii liberalismului (fostul premier Bartel, la Instrucție Publică și Culte, Gabriel Czechowicz, la Finanțe), pentru componenții așa-numitului „grup al coloneilor” (generalul Felicjan Sławoj-Składkowski, la Interne), dar și pentru magnații poloni din regiunile răsăritene (Aleksander Meystowicz, la Justiție)¹⁰.

La 25 octombrie 1926, la Nieświesz, la doar zece kilometri de frontiera sovietică de atunci, în palatul familiei Radziwiłł, monument de arhitectură din secolul al XVI-lea, întreaga nobilime polonă și-a dat întâlnire cu noul șef al statului¹¹. Mareșalul a fost întâmpinat, printre alții, de prinții Janusz și Karol Radziwiłł (primul ocupând un important loc politic în structura noului regim), Olgierd Czartoryski, Zdzisław Lubomirski, Eustachy Sapieha (ministru de Externe

⁷ Szymon Rudnicki, *The Polish Conservative Idea After 1918*, în „Acta Poloniae Historica”, an. 40, 1979, p. 127-128.

⁸ Stanisław Mackiewicz-Cat, *Panie Marzalka*, în „Słowo”, Wilno (Vilnius), an. I, nr. 93, 17. 05. 1926.

⁹ Arhiva Ministerului Afacerilor Externe (în continuare A.M.A.E.), fond 71/1920-1944 Polonia, vol. 16, f. 318.

¹⁰ *Ibidem*, f. 309-310.

¹¹ *Ibidem*, f. 318.

în perioada 1920-1921, semnatarul Convenției de alianță cu România din 3 martie 1921), conții Józef Potocki și Jan Tyszkiewicz¹². Aristocrații din Kresy au profitat de această sărbătoare monarhistă inedită pentru a anunța sprijinul necondiționat acordat lui Józef Piłsudski (el însuși provenind din mediul micii nobilimi polone din Lituania). Pentru prima dată, conservatorii poloni au luat în discuție o formulă politică destul de dragă marelui – și cu tradiție – și anume ca șeful Poloniei să-și recapete titulatura de Rex Poloniae et Magnus Dux Lithuaniae. Oficiul conservator „Słowo” din Wilno (Vilnius) și-a permis, chiar, înainte de întâlnirea de la Nieświez, să publice pe prima pagină un colaj fotografic sugestiv: de o parte Stanisław August Poniatowski, ultimul rege al Poloniei, iar de cealaltă Józef Piłsudski¹³.

Prințul Sapieha, deschizând reuniunea politică, a vorbit marelui ca unui suveran: „După înlăturarea tuturor celorlalte piedici (n.n. – regimul constituțional parlamentar inspirat de Constituția liberală din martie 1921), ai luat asupra Ta o răspundere în fața Istoriei și viitorului Poloniei. Ai început războiul cu invidia, cu egoismul și necinstea, nu în numele unui partid sau al unei doctrine, ci pentru binele Republicii, pe care-l vezi în formarea unei puternice autorități de stat, bazată pe drepturi naționale.”¹⁴ Mai mult decât atât, prințul Janusz Radziwiłł amintea asistenței că ipoteticul ales, Józef Piłsudski, deținea „calitățile unei vechi și nobile familii devotate țării, legată de trecut prin firul neîntrerupt al unei splendide tradiții”¹⁵. Conform mărturiilor de la Nieświez – probabil, în urma unor aluzii sau chiar declarații directe –, discuții care au fost relatate și ministrului român de la Varșovia¹⁶, Piłsudski ar fi dorit alegerea ca rege al Poloniei a unui tânăr prinț dintr-o dinastie străină, căruia mareșalul i-ar fi servit de mentor și pe care l-ar fi format și pregătit pentru menirea lui viitoare.

O altă informație pe care o prezentăm în demersul nostru privind eventuala instalare a monarhiei la Varșovia provine de la unul dintre cei mai influenți lideri ai regimului sanacrist: ne referim la colonelul Walery Sławek, de câteva ori prim-ministru¹⁷ și președintele Blocului Independent de Colaborare cu Guvernul (B.B.W.R., bază politică a Sanacristei). Sławek se destănuia, în martie 1928, unui prieten senator, redând, de bună seamă, o discuție intimă cu mareșalul: „Un simbol indispensabil, care să ralieze în jurul lui elementele dispartate din care se compune țara noastră. Acest simbol nu poate fi decât Monarhia și din această cauză, politica internă polonă se bazează în prezent pe instaurarea monarhiei, zdrobind orice

¹² Kazimierz Smogorzewski, *La Pologne restaurée*, Paris, 1927, p. 327.

¹³ „Słowo”, Wilno (Vilnius), 23 octombrie 1926.

¹⁴ A.M.A.E., fond 71/1920-1944, Polonia, 16, f. 320.

¹⁵ *Ibidem*, f. 319.

¹⁶ *Ibidem*, f. 320.

¹⁷ A deținut funcția de șef al guvernului polon în perioadele 29 martie–23 august 1930, 4 decembrie 1930–26 mai 1931, 28 martie–12 octombrie 1935.

opoziție și luând în stăpânire completă administrația și chiar organizațiile sociale din țară. Progresăm în această direcție pas cu pas.”¹⁸

La fel ca în cazul majorității monarhiilor central și sud-est europene, și apropiatăii lui Józef Piłsudski au pornit de la premisa instalării unei dinastii străine, care ar fi scutit țara de divergențe fără sfârșit între familiile princiare autohtone și ar fi întărit substanțial statutul extern al Poloniei. E ușor de înțeles de ce, din start, orice variantă germană a fost exclusă. Cum nici formula adoptată de Ungaria (un regat fără rege, cu amiralul Miklos Horthy drept regent) nu era o soluție, Varșovia a preferat să-și capaciteze interesele politice, strategice și personale într-o direcție inedită. Aceasta deoarece mare parte din ambițiile lui Piłsudski duceau spre palatul Cotroceni din București, acolo unde se aflau moștenitorii regelui Ferdinand și ai reginei Maria (aceasta din urmă, prietena apropiată a mareșalului). De altfel, Cotroceniul contractase importante legături matrimoniale cu casele domnitoare ale Greciei (Carol al II-lea și Elisabeta) și Iugoslaviei (Mărioara), astfel încât devenise un important centru de relații între suverani.

Căutările noastre în aflarea elementelor determinante ale analizei pe care ne-am propus-o se îndreaptă cu precădere spre vara și toamna anului 1931, cel puțin imediat după ce în fotoliul de prim-ministru al României s-a instalat N. Iorga, poate cel mai important prieten pe care l-a avut Polonia la București. La sfârșitul primăverii lui 1931, prin mijlocirea primului ministru Iorga, între Belvedere (palatul lui Piłsudski) și Cotroceni au avut loc discuții confidențiale privind oportunitatea unei vizite oficiale a prințului Nicolae, fratele regelui Carol al II-lea și fost membru al Regenței, în Polonia. Temperamentul extrem de dificil al lui Piłsudski, precum și obișnuința lucrului în clandestinitate (practicată cu succes până în toamna anului 1918) au făcut, probabil, să nu existe nicio documentație despre această problemă. Monografiile dedicate lui Piłsudski, unele scrise chiar de către prietenii săi, la fel ca și memoriile sale publicate în timpul vieții nu au făcut vreo referire la aceste preocupări. La fel, arhivele polone nu ne-au relevat, încă, mărturiile documentare pe care le-am căutat. Și de partea română, personajele principale ale acțiunii (prințul Nicolae, regele Carol al II-lea, regina Maria, N. Iorga) nu au lăsat vreo urmă în acest sens. Am utilizat acte oficiale emise în interiorul Ministerului român de Externe și, deci, cunoscute la nivelul conducerii guvernului și în sânul Casei Regale.

Prințul Nicolae a sosit la Varșovia în seara zilei de 20 august 1931, după o escală de câteva ore la Lwów. Pe aerodromul capitalei polone a fost întâmpinat de importante oficialități, precum ministrul de Externe, August Zaleski, și șeful Marelui Stat Major, generalul Pyskor. Programul stabilit a fost deosebit de încărcat pentru ziua următoare, 21 august: vizitarea uzinelor aeronautice de la Okecie, a unor școli militare de aviație, o audiență la președintele Republicii, Ignacy Mościcki. În aceeași seară, la palatul Belvedere, prințul Nicolae a fost primit,

¹⁸ Idem, fond 71/1920-1944 Polonia, 18, f. 22.

câteva ore, de Piłsudski¹⁹. Despre ceea ce s-a discutat atunci, în prezența doar a unui translator, nu am descoperit încă vreo mărturie, iar sursele de informații sunt cât se poate de zgârcite. Prințul Nicolae îi mărturisea, însă, unui diplomat român de la Varșovia că „nu au fost atinse chestiuni politice”²⁰ și nu avem motive de a-l contrazice. Presupunem, cunoscând temperamentele celor două personaje, că Piłsudski a preferat mai degrabă o discuție amicală și neoficială pentru a-l observa și analiza cât mai bine pe prinț. După audiența de la Belvedere, cei doi au sosit împreună, demonstrativ, la recepția dată la palatul regal de către președintele Mościcki²¹. În celelalte două zile ale vizitei sale în Polonia, mareșalul s-a preocupat personal ca prințul Nicolae să viziteze importante locuri istorice polone: castelul Wawel și catedrala Sf. Maria din Cracovia, salinele de la Wieliczka, centrul istoric al Lwów-ului²².

Peste două luni, în prima jumătate a lui octombrie 1931, determinat de agravarea bolii sale de plămâni, Piłsudski a sosit într-o vizită neoficială în România. A preferat, conform prescripțiilor, dar și ca să fie departe de ochii presei, sanatoriile de la Techirghiol și Carmen Sylva²³. Sosirea sa, destul de șters reflectată în presa românească (preocupată, mai degrabă, de criza economică) a fost salutăată cu căldură de oficiul guvernamental „Neamul românesc” al prietenului său, Nicolae Iorga. „Ostaș și om politic – afirma, fără a-și reține admirația, editorialul din 15 octombrie –, revoluționar și creator, naționalist și adânc înțelegător a ceea ce trece și pe deasupra sacralului cult al propriei individualității naționale, acest splendid exemplar al nobilei sale rase și-a scris în analele Poloniei și a poporului polon o pagină din cele mai strălucite.”²⁴

Vremea deosebit de rece pentru acea perioadă a anului, ploile abundente, șubrezirea organismului provocată de excesele la care Piłsudski nu a renunțat niciodată (fumat, puține ore de somn, regim alimentar neregulat) au declanșat, în 11 octombrie, o pneumonie serioasă, necesitând trimiterea de urgență a pacientului la Constanța și, de aici, la București²⁵. În această călătorie, mareșalul era însoțit de doar două persoane: aghiotantul său, Adam Sokolowski, și doctorul Lucjan Skupiewski, din Târgoviște, un bun prieten la care a și locuit, de altfel, de câteva ori.

¹⁹ Idem, fond 71/1920-1944, 17, f. 157-158; raport 2578 din 24 august 1931, de la G. Davidescu, însărcinat cu afaceri la Varșovia, pentru D. Ghica, ministru de Externe.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ Idem, fond 71/1920-1944, 54, f. 157-158.

²² *Ibidem*, f. 154; raport 1240 din 20 august 1931 de la Dan Cârștiuc, girantul Consulatului român din Lwów, către ministrul de Externe, D. Ghica.

²³ Despre această vizită, vezi Florin Anghel, *Despre o călătorie puțin cunoscută a lui Piłsudski în România (august-octombrie 1931)*, în vol. *Istorie și societate. Culegere de studii de istorie modernă și contemporană*, ed. Constantin Bușe, Ileana Căzan, București, 2000, p. 139-153.

²⁴ N. Iorga, *Un creator: Mareșalul Piłsudski*, în „Neamul românesc”, an XXVI, nr. 231, 15 octombrie 1931.

²⁵ Pentru cronologia vizitei am utilizat monografia scrisă de un prieten foarte apropiat, Waclaw Jedrzejewicz, *Kronika życia Józefa Piłsudskiego, 1867-1935*, 2 vol., London, 1977.

În București, și-a stabilit reședința în localul Legației Polone și, bolnav, a insistat să se întâlnească în particular și, dacă se putea, confidențial cu trei persoane. Prima întrevvedere a avut loc la 13 octombrie, într-unul din saloanele bine încălzite ale Legației: o discuție lungă cu prințul Nicolae. Este probabil ca prințul să-i fi destăinuit marelui proiect de căsătorie cu Ioana Dumitrescu-Tohani (Doletti)²⁶, ca și relațiile tot mai deteriorate cu fratele său, regele Carol al II-lea. A doua zi, la castelul Peleş din Sinaia, Piłsudski a fost primit de suveran, întrevvedere despre care, de asemenea, nu deținem date amănunțite. Este posibil ca, acum, mareșalul să fi discutat proiectul său matrimonial (acceptat anterior de regina Maria). În sfârșit, la 15 octombrie, reîntors la București, Piłsudski a fost invitat în casa prietenului său, primul ministru N. Iorga, ocazie cu care liderul polon a primit însemnele de mareșal al României²⁷. Memoriile savantului ocolesc acest eveniment²⁸, deși există pagini foarte calde despre Piłsudski. Astfel, Iorga își amintește cum, în iunie 1923, aflat în vizită în Polonia, l-a văzut și pe mareșal în casa de exil de la Sulejówec (lângă Varșovia), spre indispoziția președintelui Republicii, Stanislaw Wojciechowski²⁹.

De ce a ținut Piłsudski, foarte bolnav, să se întâlnească cu prințul Nicolae, membru al Casei Regale fără atribuțiuni deosebite?

Un posibil răspuns îl poate oferi, o lună și jumătate mai târziu, editorialul despre o posibilă instaurare a monarhiei în Polonia, publicat în informatul ziar conservator din Cracovia, „Czas”, din 5 decembrie 1931. Gazeta dădea drept sigură o nouă vizită a prințului Nicolae la Varșovia pentru a cunoaște pe una din fiicele lui Piłsudski, Jadwiga; „Czas” mai știa că regele Carol al II-lea era deranjat de căsătoria recentă a lui Nicolae cu Ioana Doletti. Știrea din mediile polone de informare era transmisă și publicului francez de către istoricul Jacques Bainville, în „Action Française”³⁰. Nicolae chiar recunoaște că fratele său îi retrăsese, din toamna anului 1931, toate stipendiile materiale cuvenite din lista civilă a Casei Regale³¹.

La 14 ianuarie 1932, în Comisia constituțională a Sejmului s-a adus în discuție și proiectul monarhic polon (oficial, promovat de magnații din răsăritul țării). Prințul Janusz Radziwiłł, președintele Comisiei Parlamentare pentru afaceri externe, admitea, în fața asistenței, că „aderenții principiului monarhic în Polonia sunt cu mult mai numeroși decât s-ar crede. Însă instaurarea monarhiei depinde de împrejurări care adeseori sunt independente de voința noastră”³². Aflat de față, prințul Zdzisław Lubomirski informa mediile politice că sincera sa convingere este

²⁶ Prințul Nicolae, *În umbra coroanei României*, ed. Gheorghe Buzatu, Iași, 1991, p. 70.

²⁷ „Neamul românesc”, an XXVI, nr. 273, 3 decembrie 1931.

²⁸ N. Iorga, *Orizonturile mele. O viață de om așa cum a fost*, ed. Valeriu Râpeanu, București, 1984.

²⁹ *Ibidem*, p. 456.

³⁰ A.M.A.E., fond 71/1920-1944, Polonia, 18, f. 132-134.

³¹ Prințul Nicolae, *op. cit.*, p. 70.

³² A.M.A.E., fond 71/1920-1944, Polonia, vol. 18, f. 135; raport 229 din 21 ianuarie 1932 de la Gr. Bilciurescu, însărcinat cu afaceri la Varșovia, pentru primul ministru N. Iorga.

aceea că „Prințul Radziwill nu a putut face această declarație decât în urma unei indicații de sus”³³.

Ceva mai târziu, la 1 martie 1932, primul ministru N. Iorga primea de la Varșovia un raport confidențial, cu date concrete, de la experimentatul diplomat Grigore Bilciurescu. Beneficiar al intrărilor în saloanele mondene din capitala polonă, lui Bilciurescu i s-au relatat pe larg conținuturile discuțiilor de la sfârșitul lunii februarie 1932, din palatul Tarnowski, de pe strada Piekna din Varșovia. Adunarea grupărilor politice conservatoare (guvernamentale) a adoptat o rezoluție în care se avansa un proiect de uniune personală între România și Polonia, pentru început acceptându-se ideea instituirii unei regențe comune, compuse din Piłsudski și Carol al II-lea. Prințul Zdzislas Lubomirski, autorul raportului prezentat adunării, a asigurat asistența că mareșalul era la curent și că sprijinea procesul³⁴. Din nefericire, până acum nu am depistat – în ideea că el mai există – acest document și nici nu dispunem de vreun răspuns, chiar formal, al lui N. Iorga. Observăm, însă, un lucru cel puțin interesant: rapoartele de la Varșovia care conțineau informații despre acest proiect dinastic ocoleau cu strășnicie cabinetul ministrului de Externe, Dimitrie Ghica, fiind adresate, cu titlu personal și confidențial, doar premierului Iorga.

Dacă observațiile propuse erau clar conturate la Varșovia, evident că ne punem întrebarea ce a împiedicat materializarea acestui inedit și ambițios proiect? Discutând pe marginea analizei prezentate, avansăm cel puțin cinci tipuri de explicații.

Conflictul ideologic și personal între Piłsudski și Dmowski, între regimul Sanacei și Partidul Național Democrat s-a amplificat, luând aspecte dintre cele mai dure, îndeosebi după alegerile parlamentare din 1928 și 1930 care nu au adus B.B.W.R. (forța politică a regimului sanatist) majoritatea absolută dorită și necesară. De altfel, B.B.W.R. nu controla din punct de vedere politic regiuni precum Silezia, Poznanian și Pomerania, foarte dezvoltate din punct de vedere economic și social și aflate sub dominația politică a P.N.D. Mareșalul Piłsudski, sprijinit de „grupul coloneilor” și al conservatorilor, a pus în discuție strategii de penetrare politică în această regiune, distinctă de celelalte ale țării, și, totodată, de evitare a deplasării spre P.N.D. a grupărilor de inspirație creștin-democrată și spre liderul incontestabil al opoziției, Roman Dmowski. Tradiția și cultura politică a alegătorilor din aceste zone geografice și social-politice convergeau spre un obiectiv deloc plăcut lui Piłsudski. Monarhia a fost, credem, argumentul decisiv în lupta pentru supremație politică asupra național-democrațiilor lui Dmowski (foarte apropiați de ideile franceze ale liberalismului, parlamentarismului și republicanismului).

După alegerile parlamentare din 1928 și 1930, „grupul coloneilor” a început să dovedească o consistentă forță decizională în viața politică. Militarii de rang superior au dețineau funcții importante în administrația centrală, locală și

³³ *Ibidem*.

³⁴ *Ibidem*, f. 137; raport 777 din 1 martie 1932 de la Gr. Bilciurescu, Varșovia, pentru N. Iorga.

economică a statului. În perioada aprilie 1929 – mai 1933, prim-miniștrii au provenit exclusiv din interiorul cercurilor militare: Kazimierz Świtalski (14 aprilie – 7 decembrie 1929), care, deși nu era militar de carieră era strâns legat de interesele oligarhiei ofițerești, Walery Sławek (29 martie – 23 august 1930 și 4 decembrie 1930 – 26 mai 1931), Józef Piłsudski (25 august – 4 decembrie 1930) și Aleksander Prystor (27 mai 1931 – 9 mai 1933). Ofițerii se doreau mandatarii testamentari, din punct de vedere politic, ai mareșalului și știau că Piłsudski pregătea o Constituție autoritară, prin care șeful statului dobânda puteri decizionale foarte mari (ea va fi adoptată în 1935, câteva zile înainte de moartea lui Piłsudski). Un monarh – venit din afara structurilor politice polone și imposibil de controlat în cadrul sistemului impus de „grupul coloneilor” – ar fi afectat, evident, concentrarea de putere la care râvneau militarii în era post-Piłsudski.

Opinia publică polonă cunoștea destul de puțin, la 1930, România și familia ei regală. Regele Ferdinand și regina Maria vizitaseră Polonia în vara anului 1923, dar, bunăoară, Carol al II-lea era slab perceput. Mai mult, clasa politică românească își dovedise carențele în timpul Regenței, iar căsătoriile contractate de palatul Cotroceni cu suverani balcanici (Grecia, Iugoslavia) nu schimbaseră decisiv datele problemei. Prințul Nicolae, dincolo de calitățile sale, era departe de imaginea pe care un viitor monarh trebuia să o aibă, într-o opinie publică (polonă) hrănită decenii la rând cu creațiile romantice ale secolului al XIX-lea.

Ideea monarhică nu era populară – cel puțin în straturile vizibile – în opinia publică polonă. La alegerile din 1928, monarhiștii declarați au adunat doar 54.000 de voturi (0,5% din total), neobținând niciun mandat în Sejm. Gruparea politică cea mai apropiată de ideile monarhice, Partidul Național Catolic, a obținut 926.000 de voturi (8,3% din total) și 37 de mandate de deputați (dintr-un total de 444)³⁵. Doi ani mai târziu, la alegerile din 1930, monarhiștii obțineau doar 2.000 de voturi, în vreme ce Partidul Național (Catolic) aproape 1.443.000 de voturi (12,7% din total) și 62 de mandate în Sejm³⁶.

În 1930, conform proiectului elaborat de fostul cancelar german, Hermann Müller, și pus în circulație și în istoriografia noastră³⁷, era preconizată o uniune

³⁵ Antony Polonsky, *Politics in Independent Poland, 1921-1939. The Crisis of Constitutional Government*, Oxford, 1972, p. 248-249.

³⁶ *Ibidem*, p. 324-325.

³⁷ Constantin Buchet, *Proiecte de uniune dinastică româno-maghiară*, în „Magazin istoric”, nr. 11 (392), noiembrie 1999, p. 29-31. Un document inedit, provenit din arhivele americane și pus în circulație de către Ioan Chiper, propune o altă abordare specifică a problemei uniunii dinastice româno-ungare. Astfel, prin mijlocirea lordului Rothermere, Barbu Ionescu (din anturajul viitorului rege Carol al II-lea și cu știrea președintelui P.N.Ț., Iuliu Maniu) ar fi negociat - cu aprobarea explicită a lui Mussolini și a lui Lloyd George - o înțelegere politică româno-ungară, în 1928, care propunea, între altele: „coroana Ungariei să fie oferită regelui României după cum e Uniunea dintre Anglia și Scoția, fiecare țară păstrându-și independența parlamentară și administrativă”; „Sediul acestei instituții de coordonare, precum și sediul unui parlament comun - continuă textul lui Barbu Ionescu - pentru chestiunile ce privesc ambele țări să fie la Alba Iulia.” Vezi: Ioan Chiper, *1928: Proiectul unirii coroanei României și a Ungariei*, în „Expres Magazin”, an III, nr. 6 (80), 12-19 februarie 1992.

dinastică între România și Ungaria. Potrivit lui, regentul Miklos Horthy urma să guverneze Ungaria, marele voievod Mihai – Transilvania, prințul Nicolae – Vechiul Regat, întreaga construcție politică urmând a se afla sub conducerea lui Carol al II-lea. Această uniune personală, opina Herman Müller, putea avea drept model fie monarhia austro-ungară, fie uniunea dintre Suedia și Norvegia. La rândul ei, regina Maria a gândit o căsătorie între fiul ei, Nicolae, și Ioana de Savoia, fiica regelui Italiei, Victor Emanuel al III-lea. Acest cuplu – susținea ambițioasa suverană a României – ar fi urmat să ocupe tronul Ungariei. Cum Mussolini și-a declarat fățiș opoziția față de acest plan, prințesa Ioana a „revenit” țarului Boris al III-lea al Bulgariei³⁸.

Conflictul permanent dintre regele Carol al II-lea și prințul Nicolae, relațiile tensionate dintre suveran și ceilalți membri ai familiei regale au subminat, chiar de la bun început și în bună măsură, orice tentativă de progres în eventualele negocieri. Regele nu accepta o asemenea concurență (Polonia era de aproape două ori mai mare decât România), iar regina Maria – „soacra Balcanilor” – nu mai dispunea de pârghiile de decizie de odinioară. Mai mult, intrigile răspândite din belșug de persoanele din imediata apropiere a suveranului au avut un efect devastator asupra relațiilor personale, mareșalul Piłsudski folosind, la un moment dat, referitor la vlăstarele regale de la Cotroceni, epitetul de „descreierați”.

---

³⁸ Guy Gauthier, *Missy, Reine de Roumanie*, Paris, 1994, p. 382.